KLIMAATPLAN KLIMAATOVERLEG MIDWEST
ANNEX 3

IDEEËNGIDS CO-CREATIETRAJECT

KLIMAATPLAN 2030 KLIMAATOVERLEG MIDWEST

DEFINITIEVE VERSIE DECEMBER 2019

This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No. 784994

WVI
www.wvi.be

BARON RUZETTELAAN 35
8310 BRUGGE

T +32 50 36 71 71
E info@wvi.be

De verantwoordelijkheid voor deze publicatie ligt uitsluitend bij de auteurs. De Europese Unie kan niet aansprakelijk worden gesteld voor het gebruik van de informatie die erin vervat is.

Burgemeestersconvenant voor Klimaat en Energie
Klimaatoverleg Midwest: Ingelmunster, Lichtervelde, Meulebeke, Moorslede, Oostrozebeke, Ruiselede, Tielt en Wingene

Ideeëngids

CO-CREATIETRAJECT
KLIMAATPLAN 2030
KLIMAATOVERLEG MIDWEST

Het klimaatplan 2030 komt tot stand via het PentaHelix project met steun van de Europese Unie:

Begeleiding co-creatietraject (bevraging en ontwerpsessies) en opmaak ideeëngids:

HET BEGIN VAN HET VERHAAL...

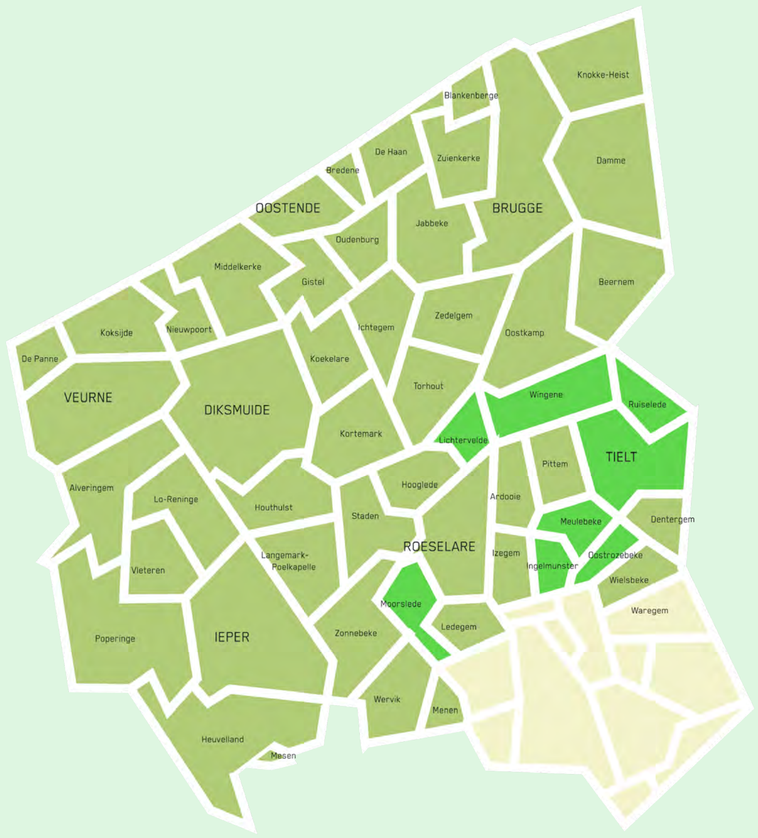

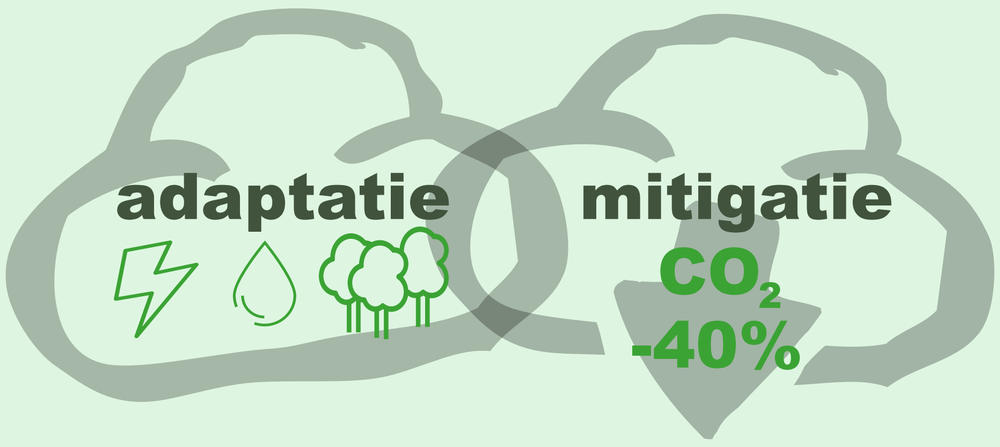

Acht gemeenten met ambitie

In 2015 sloegen acht gemeenten in Midden-West-Vlaanderen onder de naam "Klimaatoverleg Midwest" de handen in elkaar om samen te werken binnen het Europees Burgemeestersconvenant 2020. Doelstelling: 20% minder CO_2 uitstoten op het grondgebied van de acht gemeenten.

Concrete aanpak: werken rond energiebesparing en het overschakelen van fossiele brandstoffen naar hernieuwbare energie.

Instrument: een duurzaam energieactieplan voor de acht gemeenten zijnde Ingelmunster, Lichtervelde, Meulebeke, Moorslede, Oostrozebeke, Ruiselede, Tielt en Wingene.

Met de eindmeet in zicht engageerden de acht zich om de samenwerking ook na 2020 verder te zetten. Daarom werd in 2018 het Europees Burgemeestersconvenant 2030 ondertekend. De doelstellingen zijn nog ambitieuzer: tegen 2030 moet de CO_2- uitstoot met 40% gedaald zijn om verdere klimaatverandering te vermijden (de zogeheten mitigatie) én moet tegelijk gewerkt worden aan het zich aanpassen aan de gevolgen van klimaatverandering (de zogeheten adaptatie). Daarenboven willen de acht gemeenten niet enkel de eigen mogelijke acties onder de loep nemen, maar ook alle stakeholders actief meenemen en dit vanaf de eerste stap: het opschalen van het bestaande duurzaam energieactieplan 2020 naar een klimaatplan 2030.

Hoe?

Koken kost geld. Maar het gaat ook beter met een ervaren kok! De acht gemeenten werken daarom samen met WVI (West-Vlaamse Intercommunale) om het klimaatplan 2030 op te stellen. Met WVI als partner in het Europees project PentaHelix binnen het Horizon 2020-programma zijn financiële middelen beschikbaar gesteld om het klimaatplan 2030 efficiënt en doeltreffend via een co-creatietraject op te stellen en op te volgen.

Binnen PentaHelix staat samenwerking met alle relevante stakeholders dus centraal. Hoofdidee achter deze methodiek is dat de uitvoeringsgraad van acties op het terrein hoger ligt als de betrokkenen reeds vanaf het begin van de planopmaak deel uitmaken van het team.

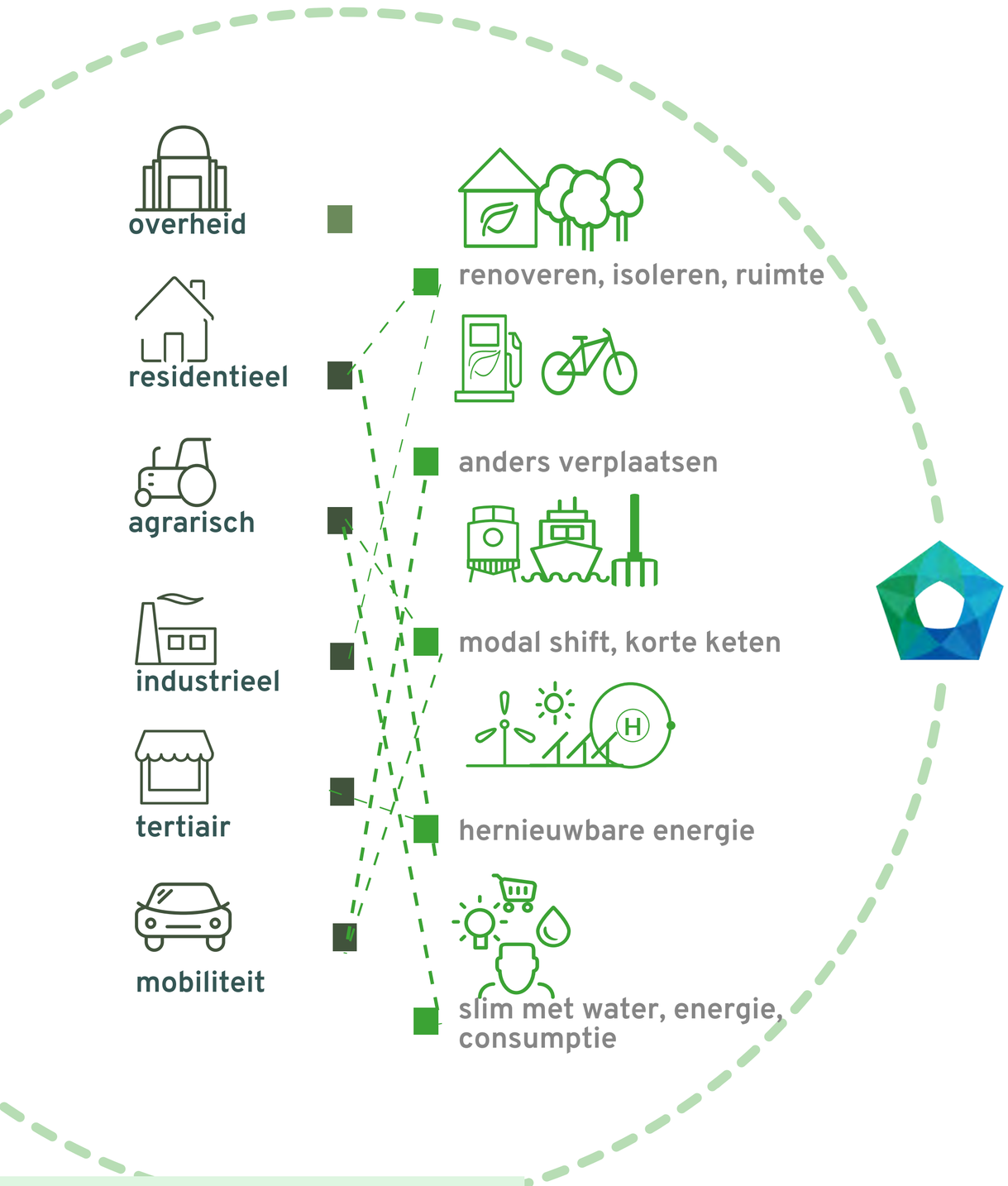

Wie?

Penta in de naam PentaHelix slaat op het verdelen van de stakeholders over vijf pijlers: overheden, bedrijfswereld, kennisinstellingen, NGO's en burgers. Hierbinnen past een ruime range aan instanties, verenigingen, organisaties, personen,... zoals:

- Overheden: gemeenten, intercommunales, provincie, Vlaamse overheid en eraan verbonden partijen zoals VLM, VMM, De Vlaamse Waterweg nv.,...
- Bedrijfswereld: vak- en belangenorganisaties (waaronder Horeca Vlaanderen, Boerenbond, ABS, VoKa, UNIZO) en lokale bedrijven
- Kennisinstellingen: kenniscentra (zoals Inagro, Vlakwa/VITO,...) en academici (vanuit hogescholen en universiteiten)
- NGO's: organisaties zoals Natuurpunt, Gezinsbond, Fietsersbond,...
- Burgers: zowel verenigingen (bvb. coöperatieven) als individuen

Co-creatietraject lente 2019

De gemeenten willen iedereen mee in het verhaal: zowel de georganiseerde stakeholders waarbij je personen aan tafel krijgt die beroepsmatig betrokken zijn bij één of meerdere thema's die in het klimaatverhaal passen, als iedere inwoner en vrijwilliger die ideeën wil delen rond klimaat.

Het maximaal input verzamelen, verliep via twee trajecten:

- Een klimaattafel in elk van de gemeenten, gericht op inwoners en vrijwilligers. Tijdens actieve workshops werden ideeën verzameld rond mobiliteit, leefomgeving en mogelijke acties in eigen huis en tuin.
- Drie ontwerpsessies met georganiseerde stakeholders, respectievelijk over energie, landbouw en water. Een voorafgaande digitale enquête rond klimaatthema's verzamelde info over wat leeft: hoe belangrijk vinden we klimaatthema's en wat willen en kunnen we errond doen. Tijdens de ontwerpsessies kregen de aanwezigen kort de resultaten van deze bevraging en werden ze uitgenodigd mee te denken over klimaatacties tot 2030, zowel over de eigen mogelijkheden als over de rol voor lokale besturen.

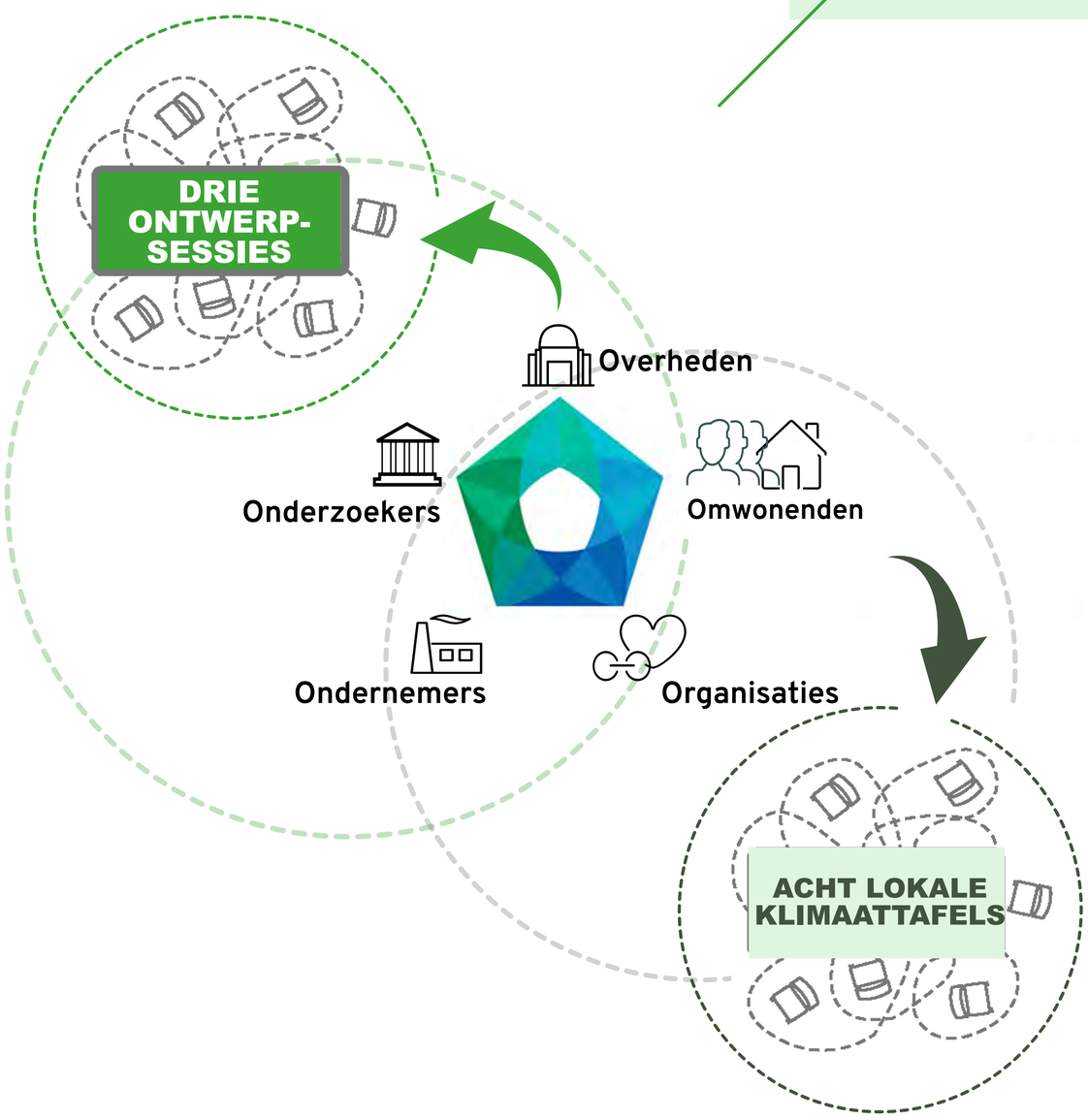

Leeswijzer

Het co-creatietraject leverde heel wat ideeën op, zowel rond het aanpakken van heel specifieke en concrete punten binnen elk van de gemeenten als rond een globale en overkoepelende aanpak. De concrete zaken, veelal vanuit de klimaattafels, zijn doorgegeven aan de betrokken gemeenten. De globale output, vanuit de ontwerpsessies en aangevuld met voorbeelden en input uit de digitale enquête is gebundeld in deze ideeëngids. Alle input is uiteraard meegenomen bij de opmaak van het klimaatplan.

De rode draad doorheen deze ideeëngids zijn tien speerpunten, verdeeld over drie inhoudelijk samenhangende blokken. In het eerste blok worden ideeën gevat die de lokale klimaatorganisatie en –communicatie kunnen inspireren. Het tweede blok bevat ideeën die verder durven denken tot 2030. Sommige voorstellen kunnen nu nog niet omdat er bijvoorbeeld nog een wettelijk kader te bouwen is, of omdat er gesteund wordt op de innovatie van morgen. Het laatste blok is thematisch geïnspireerd en zoomt in op de hoofdthema's van de ontwerpsessies met georganiseerde stakeholders.

Tien speerpunten

Organisatie en communicatie

1. Maak informatie toegankelijker

2. Faciliteer klimaatvisie over-de-gemeentegrenzen-heen

3. Maak klimaatacties gemakkelijk

Lokaal met lef

4. Durf voorop lopen

5. Werk verbindend als lokale overheid

6. Zoek middelen voor lokale klimaatacties

Toekomstbestendig klimaat

7. Zet in op lokale energie

8. Versterk waterbeheer vanuit de klimaatinvalshoek

9. Gebruik klimaat als hefboom voor de landbouw van morgen

10. Focus op ruimtegebruik als rode draad voor alle klimaatthema's

SPEERPUNT 1
MAAK INFORMATIE TOEGANKELIJKER

De klimaatproblematiek raakt iedereen. De stakeholders beseffen dat er meer actie nodig is en willen elk hun steentje bijdragen. In de praktijk ontbreek echter de kennis hoe het beter kan, welke acties voor hen interessant zijn en vooral waarmee ze best starten.

Ondernemers die bijv. hun water-, energie- of mobiliteitsproces duurzamer willen hertekenen, lopen vaak verloren in de overvloed aan informatie of krijgen keuzestress waardoor ze twijfelen of afwachten.

Wie gaat (ver)bouwen, bedenkt zelden dat het handig zou zijn om te anticiperen op toekomstige aansluiting op het warmtenet (bijv. door de ketel vooraan te plaatsen). Meer informatie is welkom!

Informeer actief en bundel alle info over wat lokaal kan en welke (financiële) steun bestaat op één (online) plaats.

Communiceer beter over waarom het moet en gedeelde verantwoordelijkheid

Klimaat wordt nog te vaak verbonden met regels en controle. Lokale ondernemers moeten ook nu al rekening houden met heel wat regels en controles vanuit verschillende hoeken, zodat ze vrezen voor bijkomende 'reglementitis'.

Te weinig wordt op een toegankelijke en dus bevattelijke manier getoond wat de mogelijke gevolgen zijn van niets doen en waar nu precies de win-win's liggen om wél zelf het heft in handen te nemen of samen klimaatacties op poten te zetten.

Weten waarom je het doet en acties die verantwoordelijkheid delen, doen makkelijker smaken naar meer

Toon samen hoe het beter kan en stimuleer wie het goed doet

Door te vertrekken vanuit goede voorbeelden van hoe je bijv. anders energie kan verbruiken en ook te tonen wat bijv. landbouwers of bedrijven nu al doen voor het klimaat, kan een inspirerende flow makkelijker op gang komen en ontstaat goesting om (samen) actie te ondernemen.

Schrijf samen een positief verhaal met win-win's en goede voorbeelden

Nabijheid en herkenbaarheid zijn erg belangrijk in klimaatcommunicatie. Toon liever welke streekgenoten het goed doen dan algemene uitspraken te doen. Zo zijn er bvb. de streekbedrijven Ardo (Ardooie) of Galloo (Menen):

* Ze werken rond slim hergebruik van water en gezuiverd afvalwater 'teruggeven' aan de natuur, rivier of landbouwers

* Ze hertekenden hun transportproces duurzamer: via waterweg, gastrucks, efficiëntie (verbruik, planning)

* Ardo: slimme teeltkeuze vanuit agronomie, energie via zonne-energie en eigen groen gas, elektriciteit en stoom, opwekking via de biomethanisatie-installatie, wat beloond is met het Voka Charter Duurzaam Ondernemen

* Galloo: streven naar 100% recyclage, klimaatonderzoek met steun van de EU/Vlaamse overheid

SPEERPUNT 2
FACILITEER KLIMAATACTIE OVER DE GEMEENTEGRENZEN HEEN

Klimaatacties hoeven niet altijd vernieuwend of anders te zijn, het is vooral belangrijk dat ze werken. Daarom is overleg en kennisuitwisseling van wat wel en niet werkt met stakeholders uit de streek cruciaal.

Zo leveren bijv. de gratis energiecoaches voor wie wil (ver)bouwen een meerwaarde op. Voor specifieke doelgroepen zoals bijv. landbouwers moet - in samenwerking met de vakorganisaties - toegankelijk advies worden beschikbaar gesteld (met wegwijs in de incentives) voor klimaatslimme landbouw.

Streekgebonden klimaatacties leveren schaalvoordelen op.

Blijf kennis uitwisselen via bestaande overlegfora

Stakeholders betrekken doe je niet één keer, maar in elke fase van het klimaattraject. Na brede bevraging en verdiepende ontwerpsessies fungeert het klimaatproject van de acht gemeenten als forum om kennis tussen lokale overheden en stakeholders uit te wisselen, maar ook andere platformen worden betrokken.

Zo staat het Vlaams Kenniscentrum Water (Vlakwa) klaar om een transitiearena rond water op te richten, waarbinnen tussen de diverse kennisinstellingen, de ondernemers in dit werkgebied en de overheid, ketengesprekken zullen plaatsvinden

Het PentaHelix project blijft tijdens het opmaken en uitvoeren van het Klimaatplan 2030 alle stakeholders als klankbord betrekken.

Zoek kansen (middelen en mensen) die elkaar wederzijds versterken

Er zijn heel wat initiatieven en kansen voor de ondersteuning van gemeenten, maar die worden niet altijd opgepikt of benut. Door de resultaten van bijv. projecten van de provincie (rond rationeel watergebruik), VVSG/OESO, VITO of Water-Land-Schap (Vlaamse Milieumaatschappij) in de kijker te plaatsen, kan Klimaatoverleg Midwest beter oordelen wat past bij lokale klimaatacties.

Soms zijn er ook voordelen verbonden aan het combineren van doelen zoals bijv. het klimaatproject dat aansluit bij het 'Sustainable Development Goals'-verhaal.

Lokaal ingrijpen zonder afstemming over-de-gemeentegrenzen-heen kan gevolgen hebben voor het verdere verloop van het traject.

Zowel het bufferen als inrichten van gecontroleerde overstromingsgebieden zijn daar goede voorbeelden van.

SPEERPUNT 3
MAAK KLIMAATACTIES MAKKELIJK

Al ben je nog zo overtuigd, oude gewoontes of investeringen verander je niet zomaar.

Iets zien of lezen kan je wel instemmend doen knikken, maar doet niet noodzakelijk nieuw gedrag ontstaan.

Duurzame keuzes maken is vaak niet een kwestie van willen, maar vooral iets wat je moet (mee)doen. Iets nieuws doe je meestal maar als het (begin) makkelijk is of duidelijk herkenbare persoonlijke voordelen heeft

Als je te weten komt waarom mensen in jouw gemeente of buurt niet de 'juiste klimaatkeuzes' maken, kan je hen helpen dat toch te doen.

Voorzie slimme zetjes die gedragsverandering makkelijk maken

Geen opgestoken vingertjes, maar slimme zetjes of direct aanbod. Je neemt bijv. sneller de fiets als het fijn fietsen is (veilig, blauw-groene omgeving) of je neemt makkelijker de (elektrische) deelfiets of -auto als het vlakbij je vertrekpunt wordt aangeboden.

Zo kunnen gemeenten op plaatsen waar mensen al winkelen (bijv. lokale supermarkt/kruidenier) een visueel aantrekkelijk 'eigen streek/eigen kweek'-punt (korte keten) voorzien.

Start vanuit de vraag en deel het eigenaarschap

Stakeholders laten meedenken over klimaatacties levert meteen al wederzijdse voordelen op. Zo wordt het klimaatplan van bij de start gedragen en wie meedacht zal zich sneller ook eigenaar voelen van het eindresultaat.

Sommige klimaatacties zoals lokale warmtenetten leveren meer zichtbare, wijkgebonden voordelen op. Het is ook mogelijk om inwoners of omwonenden rechtstreeks te laten delen in de winst van zonne-energie of windmolens (bijv. via aandelen op zonne-installaties van private/publieke gebouwen).

Nogal wat ingrepen missen hun doel, omdat de informatie te abstract is of geen emotionele aanknopingspunten bevat.

Het is bijv. niet meteen duidelijk wat de 'score' van een energieprestatiecertificaat (EPC) wil zeggen. De score zou meer tastbaar zijn als je zou weten hoeveel je door die score gemiddeld ongeveer maandelijks extra betaalt of hoeveel je zou besparen.

3 ontwerpsessies - mindmaps
3 invalshoeken - veel verbindingen

Tijdens de ontwerpsessies kwamen heel wat ideeën aan bod die telkens werden samengevat in een overkoepelende mindmap. Hieronder een mindmap op hoofdlijnen volgens de drie thematische invalshoeken die in de ontwerpsessies op tafel lagen

SESSIE WATER

Vanuit rol en visie	*Lokaal*	*(Boven)lokaal*	*Regionaal / EU*
KADER !			
Weten, voorspellen Internet of Water	**Rationaliseren** Gedrag veranderen (meedoen, meemaken)	**Coördineren**	**Inspireren** **Stimuleren**
Totaalplaatje Watersysteemanalyse	**Plannen**	**Selectie acties**	**Controleren**

Vanuit de waterketen	*Solo*	*Combo*	*Collectief*
HERGEBRUIKEN & BUFFEREN			
Afvalwater **Hemelwater**	*Bedrijven* *Burgers*	LEIDINGNETWERK *Cfr. riolering*	SPAARBEKKENS Capaciteit verhogen
AANDACHT VOOR			
Grondwaterpeil	*Landbouw*	DELEN PUTTEN of BEKKENS?	BUFFERBEKKENS

Vanuit de ruimte			
DOORSTROMEN			
Grachten, beken rivieren, kanalen	EROSIE	WATERKWALITEIT	RUIMTE voor WATER
VERTRAAGDE AFVOER			
Watervriendelijke gebouwen en terreinen	INZETTEN OP INFILTRATIE Modelleren woongebied Ontharden	BUFFEREN & LEVEREN	RUIMEN

SESSIE ENERGIE

Vanuit de energiebron	*Windenergie*	*Zonne-energie*	*Innovatie*
WELKE MIX of ENERGIEBRON?			
Afwegingsproces	**Waar?** **Type molen?**	**Waar?** **Type gebouwen?**	**Waterstof** **Opslag energie**

Vanuit rol en visie			
DECENTRALE ENERGIEPRODUCTIE HEFBOOM: EIGENAARSCHAP voor DRAAGVLAK?	VERKLEINEN OP INDUSTRIETERREINEN	GEMEENTE of LOKALE BEDRIJVEN ALS ENERGIEPRODUCENT	WARMTENETTEN

Vanuit de ruimte			
Ruimte-mobiliteit	ELEKTRISCH RIJDEN	MODELLEREN WIJKEN	ANTICIPEREN

SESSIE LANDBOUW

Vanuit rol en visie	*Water*	*Korte keten*	*Natuur en bos*
VANUIT DE LANDBOUWERS ZELF **Systeemwinst**	**Watersysteemanalyse** **Locatiekeuze > strategisch** **Controle**	**Combinatie van modellen > elk eigen flow/noden** - grootschalige landbouw - kleinschalige landbouw - agro-ecologische landbouw	**Natuur als basisgrondstof** **Natuur: beheren**

Vanuit de (water)keten			
NIEUW VERDIENMODEL?	EROSIE, NUTRIFIËRING	EERLIJKE PRIJS	**Warmtenetten op lokale schaal?**
Deel van de OPLOSSING?	BODEM	GEMEENTELIJKE DISTRIBUTIE?	

Van op het terrein			
KLOOF TSS BOER & BURGER	HITTE/DROOGTE WATERSCAN, klimaatscan?	LOKALE EIWITTEN POSITIEVE BEELDVORMING	VERDIENMODEL met landbouwer als ENERGIEPRODUCENT?

SPEERPUNT 4
DURF VOOROP LOPEN

Maak een plan met grote systeemwinst

Nog te vaak volgen plannen gewoontes uit het verleden, ideologische verhaallijnen of stereotype stellingen. Het klimaatplan 2030 kiest beter voor een no-nonsense aanpak die met feiten wordt ondersteund. Een plan dat vertrekt vanuit het totaalplaatje en de hele keten om grote systeemwinsten te behalen.

De klimaatproblematiek is van nature complex. Actie ondernemen doe je dus beter niet vanuit één hokje of thema. Echte transitie ontstaat uit acties die vertrekken vanuit kennis van de hele keten en samenwerking.

Onderbouw klimaatbeslissingen vanuit onderlinge samenhang

Het klimaatplan en de erin opgenomen acties moeten niet per se verbonden zijn met de gekende sectorale of thematische aanpak.

Toekomstgerichte transitieverhalen vertrekken beter van een diepgaand inzicht over het totaalplaatje. Vlakwa (Vlaams Kenniscentrum Water) doet dat bvb. via watersysteemanalyse, die manieren detecteert om slimmer met water om te gaan doorheen de hele keten.

Een beter inzicht in onderzoek en toekomstscenario's zorgt ervoor dat je een visie kan opbouwen die het mogelijk maakt voorop te lopen en concrete actie te ondernemen.

Start vanuit de vraag en deel het eigenaarschap

Goede plannen vertrekken zowel vanuit inzicht over het hele systeem en terreinkennis als vanuit kennis over de échte vragen op het terrein. Zo kunnen slimme combinaties gemaakt worden, waarbij thema's als water en energie gekoppeld worden aan ruimte en mobiliteit.

Klimaatacties kunnen verder bouwen op de systeemwinsten die onderzoekers detecteren en de afweging tussen het "wachten op nieuwe technologie" en het inzetten van de huidige "best beschikbare technieken".

Net als in de rest van Vlaanderen werken ook voor deze groep van gemeenten heel wat stakeholders aan diverse aspecten van hetzelfde topic in dezelfde ruimte. Er is winst te behalen in het versterkt samenwerken en out of the box denken vanuit het samenbrengen van deze verschillende invalshoeken en beschikbare expertise.

Om rationeel watergebruik voor de groep Klimaatoverleg Midwest als voorbeeld te nemen zijn er heel wat mogelijkheden voor nieuwe lokale stakeholder-combinaties (bvb. Water-Land-Schap projecten) of kan aansluiting gevonden worden bij innovatieve projecten (zoals Internet of Water).

SPEERPUNT 5
WERK VERBINDEND ALS LOKALE OVERHEID

Heel wat stakeholders blijven nog onzeker over welke klimaatacties voor hen het meest interessant zijn. Bovendien botsen initiatiefnemers vaak op tegenstand bij het implementeren van nieuwe acties. Ook lokale overheden worstelen met deze problematiek.

Toch ligt de sleutel bij wie lokaal daadkrachtig keuzes durft te maken en voor de uitvoering ervan een lange termijnvisie ontwikkelt.

Het vertrouwen is het grootst in lokale overheden. Ze kennen best de lokale noden en hebben tegelijkertijd een sterk lokaal netwerk. Ze zijn de ideale bindende factor voor klimaatacties.

Laat lokale overheden de “klimaatbruggen” tussen stakeholders bouwen

Lokale overheden kennen lokale stakeholders het best. Zo detecteren ze vlotter kansen en kunnen ze lokale samenwerkingsverbanden initiëren en naar noodzaak verder ondersteunen.

Lokale overheden kunnen de verbindende factor zijn in heel wat projecten zoals het oprichten van wijkcoöperaties, opzetten van inwonersparticipatie en het creëren van samenwerkingsverbanden rond energie-uitwisseling (mits de noodzakelijke wettelijke kaders uitgewerkt zijn).

Cases op het terrein rond water of energie vergen goede lokale verbindingen en expertise op zowel technisch, juridisch als financieel vlak. Het samenbrengen van de nodige partners en het faciliteren is de geknipte rol voor lokale overheden.

Het lokale niveau kan klimaat als rode draad opnemen in alle dossiers

Via vergunningen, ruimtelijke planningsinstrumenten en sectorale plannen (zoals zoneringsplannen en hemelwaterplannen) hebben lokale overheden heel wat instrumenten in handen om nu de keuze te maken voor een meer duurzame en klimaatbewuste langetermijnvisie en het implementeren ervan.

Verder kunnen lokale besturen via duurzame en innovatieve overheidsopdrachten een voorbeeldfunctie opnemen. In tal van productgroepen is een aankoopbeleid met klimaatambitie mogelijk bvb. voor catering en voeding, groenbeheer, elektriciteit, voertuigen,...

Een mooie actie voor een bruggenbouwend én klimaatbewust lokaal bestuur is het integreren van het aspect korte keten binnen catering en voeding. Scholen, ziekenhuizen, OCMW-centra of openbare diensten die collectief kiezen voor “voedsel uit eigen streek” reduceren hun CO_2 -uitstoot.

Werkende voorbeelden zijn “Vanier” (Gent), Recolto (Leuven), het aankoopbeleid van AZ Zeno in Knokke-Heist (via een structurele overeenkomst met een lokale zelfoogstboerderij) en Linked Farm (Vlaams-Brabant)

SPEERPUNT 6
ZOEK MIDDELEN VOOR LOKALE KLIMAATACTIES

Vandaag zijn er diverse overlegfora samengesteld uit ambtenaren, academici en adviseurs die bestaande regelgeving en instrumenten durven te herdenken. Vaak gaan deze op zoek naar proeftuinen, getuigen of trekkers van innovatieve lokale acties voor inspiratie of "reality check".

Lokale besturen en stakeholders hoeven echter niet alleen te wachten op nieuwe regels of vragen en resultaten vanuit werkgroepen.

Ze kunnen ook zelf (financiële) hefbomen onderzoeken of vanuit hun praktijkervaring maatregelen voorop stellen en aandachtspunten formuleren om klimaatacties uitvoerbaar en betaalbaar te maken.

Kijk kritisch naar regelgeving die lokaal klimaatbeleid afremt

Vandaag zijn de planlasten bij gemeenten erg hoog. Het herdenken van ruimte in functie van water, energie en/of mobiliteit of het inzetten van instrumenten leveren lokale overheden vandaag vaak financiële vraagstukken op.

Maar dat zou veranderen. Zo zou het toekomstig instrumentendecreet de berekeningswijze van de planbatenheffing veranderen. Daardoor zullen meerontvangsten naar lokale overheden doorstromen.

Financiering en fiscaliteit blijven voor discussie zorgen. Er is een slimmere koppeling nodig tussen fiscale incentives en ruimtelijk beleid in de maak (o.a. de grondslag voor onroerende voorheffing, vastgoedfiscaliteit met meer differentiëring via liggingscriteria of financiering via het gemeentefonds). Los van de vraag of fiscale sturing meest wenselijk is om een klimaatvriendelijker lokaal beleid te stimuleren, kan nieuwe regelgeving lokaal grote financiële impact hebben.

Het lokale niveau kan klimaat als rode draad opnemen in alle dossiers

Klimaatacties zijn niet altijd goedkoop. Lokale overheden kunnen middelen zoeken bij diverse bovenlokale, regionale of Europese fondsen. Klimaatacties sluiten immers veelal aan bij projecten of beleidsinitiatieven van hogere overheden.

Klimaat kan een hefboom worden voor lokale plannen die passen in een groter plaatje.

Co-creatieve klimaatrelevante trajecten zijn geen uitzondering.

Voorbeelden van projecten in uitvoering of in opmaak zijn de fora rond ruimte (bvb. Labo Ruimte, open samenwerkingsverband tussen Team Vlaams Bouwmeester en Departement Omgeving), trajecten rond fiscaliteit en ruimtelijk beleid (bvb. RETAX, onderzoek door KULeuven en UHasselt) proeftuinen vervoersregio's, transitiearena water (VITO/Vlakwa), de provinciale klankbordfora rond ruimte en energielandschappen of de fora rond warmtekrachtkoppeling en warmtenetten (COGEN en VEA).

Moet het nu zon, wind, warmte, water of waterstof zijn?

Niets doen is geen optie. Toch blijft soms twijfel bestaan over het al dan niet wachten op nieuwe technologie of regelgeving, innovatie of beslissingen (zoals bvb. liever meer windmolens op zee). Hieronder alvast een aantal ideeën die durven vooruitblikken.

Zonne-energie

Steeds meer daken van openbare gebouwen en scholen worden voorzien van zonnepanelen. Vaak worden de zonnepanelen gelegd door coöperatieven. Zo krijgen omwonenden of ouders van in die school schoolgaande kinderen de kans om mee te investeren in de zonnepanelen en te genieten van de opbrengst.

Indien een toekomstig wettelijk kader dat zou toestaan, kan er een flexibel systeem ontstaan waarmee buurten met openbare gebouwen verbonden worden. Gezinnen verbruiken immers net veel energie op het moment dat de openbare gebouwen gesloten zijn en vice versa. Dit zorgt voor een evenwichtigere spreiding in de momenten van energieverbruik, wat het net minder belast.

Windenergie

Grote windmolengroepen worden niet overal enthousiast onthaald. Om het draagvlak te vergroten kunnen zoekzones worden uitgewerkt waar windmolens in het landschap kunnen (bv. langs lijnelementen zoals autosnelwegen). Bij een participatieve aanpak kunnen burgers mee investeren zowel in het proces als financieel. Het oprichten van een omgevingsfonds maakt het dan weer mogelijk dat een deel van de opbrengst van de windmolens terug geïnvesteerd kan worden in omgevingsprojecten.

Indien regelgeving het toelaat en er verbindingen komen naar wijken of bedrijventerreinen in de buurt, kunnen landbouwers bvb. bijkomende inkomsten verwerven als lokale energieproducent.

Warmte en water

Restwarmte van bedrijven zal in de toekomst steeds meer via warmtenetten (een netwerk van goed geïsoleerde ondergrondse leidingen) warmte tot in woningen en bedrijven in de buurt kunnen brengen.

Voorbeelden zijn er nu al, zoals het warmtenet in Roeselare dat reeds decennia wordt uitgebouwd. De stad Harelbeke greep een aantal jaren terug de Leiewerken voor de Seine-Scheldeverbinding (een project van EU/De Vlaamse Waterweg nv) aan om stadsvernieuwing te koppelen aan de aanleg van een warmtenet en van een mini-waterkrachtcentrale op de energieneutrale sluis

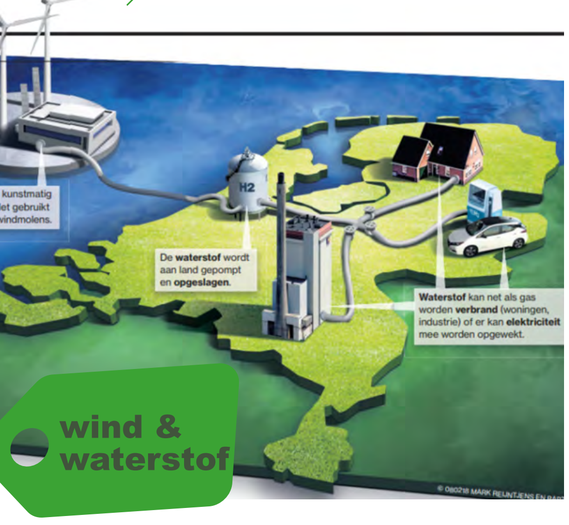

Opslag via waterstof?

Waterstof wordt nog steeds de brandstof van de toekomst genoemd, omdat het gemakkelijk opgeslagen kan worden. Helaas wordt nu vooral nog "grijze waterstof" geproduceerd (grijs omdat het gewonnen wordt uit fossiele brandstoffen).

In de toekomst wordt de waterstof echter blauw (met CO_2- opslag) of groen (waarbij het mogelijk wordt om overproductie groene energie op te slaan en te koppelen aan bvb. laadpunten voor elektrische wagens of een elektriciteitsnet).

SPEERPUNT 7
ZET IN OP LOKALE ENERGIE

Het is tijd voor meer lokale energie

In de toekomst, met een aangepast wettelijk kader, kunnen op bedrijventerreinen "Energy Communities" ontstaan. Deze koppelen energieproducenten aan verbruikers. Op diezelfde terreinen is er een toekomst voor windmolens. Voordelen van bedrijventerreinen als locatie zijn dat er minder visuele overlast ontstaat en de verbruikers zich op korte afstand bevinden.

Energiegemeenschappen op wijkniveau (indien het wettelijk kader wordt aangepast) of participatie van inwoners bij het plaatsen van zonnepanelen op openbare gebouwen (zoals in Kuurne) zijn eveneens mogelijk.

Investeer vooral in energie-efficiëntie via renovatie en gedragsverandering

De grootste klimaatwinst ligt in het slimmer en minder verbruiken van energie. Renovatie is daarbij de sleutel. Normering rond isolatie, glas en ketels is hierin essentieel maar ook persoonlijke en gerichte begeleiding via bvb. een renovatiecoach door de lokale overheid draagt sterk bij.

De kostprijs is vaak een doorslaggevend criterium, ook bij klimaatbewust renoveren. Dit kan in het afwegingsproces tussen renovatie of overgaan tot slopen en nieuw bouwen de beslissing sterk sturen, ook voor publieke gebouwen.

Wat je niet verbruikt, moet je niet produceren. Daar ligt dé grootste klimaatwinst.

Het lokale niveau kan klimaat als rode draad opnemen in alle dossiers

Lokale energieproductie en –opslag worden dé toekomst. Een voorbeeld: omdat het grootste deel van de bodemwarmte nu ongebruikt blijft, is de klimaatwinst van het aanwenden van deze warmte groot. In West-Vlaanderen zijn dat gesloten systemen (bvb. BEO of boorgatenergie-opslag). Voor open systemen (bvb. KWO of koud-warmteopslag) is de bodem er immers niet geschikt.

Het gebruik van een WKK (warmtekrachtkoppeling) aangedreven op lokale biomassa of afvalwarmte, laat toe gelijktijdig warmte en elektriciteit te produceren. Op deze manier worden lokale overheden of landbouwers (misschien zelfs samen met inwoners) energieproducten.

Bij renovatie wordt steeds meer ingezet op gedragsverandering (nudging) zoals bvb.

- SVK Roeselare (gericht op kwalitatief en betaalbaar huren voor bepaalde doelgroepen) dat via meterkaarten het energieverbruik wil verlagen en via doelgroepgerichte stimulansen wil inzetten op het beter verluchten van de woning.

- Sociale huisvestingsmaatschappij De Ark die via het IWT-project ReMoFlex tot renovatie aanzet.

- Via het toepassen van Energie-ID's zorgen voor actievere opvolging van het energieverbruik, waardoor een verbruiksdaling van 10-15% kan behaald worden

SPEERPUNT 8
VERSTERK WATERBEHEER VANUIT DE KLIMAATINVALSHOEK

Ingrijpen in de waterketen levert grote klimaatwinst op. Wateroverlast en watertekorten zijn immers dé uitdagingen van de toekomst met impact op zowel veiligheid, productie (bvb. voedsel, drinkwater, (bouw)producten), scheepvaart, ecosystemen,... Systeemwinsten moeten behaald worden door een slim waterbeheer en het rationeler omgaan met water.

Meerlaagse waterveiligheid (een combinatie van maatregelen tegen kritieke overstromingen, het beperken van of voorkomen van schade door overstroming, het verminderen van overstromingen en een goede voorbereiding wanneer een overstroming zich toch voordoet) is één van de sleutels in het proces en vergt een goede samenwerking tussen de betrokken stakeholders. Daarnaast is betere voorspelbaarheid een must.

Samen sturen, meer wateropvang

Klimaatverandering maakt dat we meer water moeten kunnen bufferen om langere droogteperiodes te overbruggen én vergt ook dat het systeem klaar is om hevigere buien op te vangen. Samenwerken is daarbij cruciaal:

- Grotere/diepere (provinciale) bufferbekkens in combinatie met lokale, kleinere bekkens en/of een netwerk van private hemelwaterputten dat aangestuurd wordt in een slim waterbeheersysteem
- Hogere capaciteit door beheer van het waterstelsel door samenwerking tussen De Vlaamse Waterweg nv. (rivieren, kanalen) en provincie (beken, grachten)
- Betere hemelwateropvang en -gebruik faciliteren en organiseren tussen publieke en private actoren
- Strategisch kiezen waar welk type buffers of (gecontroleerde) overstromingsgebieden moeten komen.
- Planmatig werken (bvb. hemelwaterplan)
- Meten is weten en vergt een slim(mer) netwerk van sensoren en meetpunten

Er zijn lokale voordelen aan slimmer omgaan met water

Bewoners en bedrijfsleiders moeten de voordelen van een slimmer watersysteem leren kennen. Het is voor hen zinvol om te kiezen voor eigen acties. Een goede ondersteuning kan de drempel wegnemen.

Zo zou ondersteuning er kunnen uitzien:

- Ondersteun landbouwers via lokale en bovenlokale overheden, sectororganisaties,... om klimaatslimmer te ondernemen. Dit kan op vlak van teeltkeuze, nutrifiëring, bodemgebruik, natuurverbindingen, kleinschalige landschapselementen, agro-forestry,...
- Zorg als ondernemer voor eigen watervoorraad, beschouw water als een te voorziene grondstof zoals ook de andere grondstoffen in het proces te voorzien zijn
- Ontharding is essentieel, om de watertafel aan te vullen en de versnelde afvoer van water naar lager gelegen gebieden af te remmen

Bovenop deze aanbevelingen werden andere aandachtspunten meegegeven:

- Er is nood aan controle (bvb. op het oppompverbod om oneerlijke concurrentie te vermijden)
- Buffers kunnen meervoudige functies krijgen bvb. waterveiligheid, recreatie, natuurwaarde
- Zet in op meer blauw-groene netwerken, een natuurlijke oplossing in het verhaal

SPEERPUNT 9
GEBRUIK KLIMAAT ALS HEFBOOM VOOR DE LANDBOUW VAN MORGEN

De landbouwsector kent heel wat uitdagingen: de vergrijzing, het vinden van opvolgers voor familiale bedrijven, de kapitaalintensivering, de steeds lagere winstmarges, de hoge administratieve druk,... Lokale klimaatplannen en –acties komen daar dus best niet als bijkomende uitdaging bovenop.

Nieuwe klimaatinitiatieven moeten vertrekken vanuit de kansen voor de sector: een klimaatslimme, energieproducerende landbouw gericht op kwaliteit.

Er is nood aan een nieuw en aantrekkelijk verdienmodel voor landbouwers. Dit vergt een transitie, waar klimaat een belangrijke hefboom in kan zijn.

Dicht de kloof tussen boer en burger via de korte keten

Korte ketenacties kunnen zorgen voor een eerlijkere prijs en lokale distributie. Franse voorbeelden van samenwerking met de klassieke distributie (bvb. de "eigen streek"-punten bij Carrefour) of projecten zoals "Boeren en buren" tonen dat voor elk segment van de landbouwsector mooie korte ketenverhalen bestaan. Dit model verdient dan ook zeker een plaats naast de andere modellen in de landbouw.

Korte ketenacties brengen de landbouwsector positiever en dichter bij de consument en zijn ideaal om het imago van de landbouw als geheel te verbeteren.

Innovatie in landbouw en klimaat lopen samen: dat mag getoond worden!

Heel wat landbouwers investeren ook nu al volop: op staldaken liggen reeds zonnepanelen, ventilatiesystemen zijn conditio sine qua non, warmte wordt opgeslagen in de serreteelt, pocketvergisters leveren elektriciteit wanneer zonnepanelen geen oplossing bieden,... Dit mag vaker in de kijker gezet worden!

Er komen ook nog meer innovaties aan: teelten met meer koolstofopslag, precisielandbouw, innovatie in diervoeding, mestrobots,...

Positieve evoluties die in de verf mogen gezet worden en de negatieve beeldvorming kunnen counteren.

© ing. Mitchell van der Meij

In de landbouwsector bestaan vandaag verschillende types verdienmodellen naast elkaar. Deze bedienen allemaal een ander segment van de markt en blijven dus nodig. Klimaatacties houder daar beter rekening mee.

Twee voorbeelden:

- grootschalige landbouwbedrijven zijn een sterke partner voor innovatie, op vlak van bvb. distributie, energieproductie en koolstofopslag

- kleinschalige landbouwondernemers kunnen zich richten op korte keten, bio-landbouw, agro-forestry of teeltinnovatie

SPEERPUNT 10
FOCUS OP RUIMTEGEBRUIK ALS RODE DRAAD IN ALLE KLIMAATTHEMA'S

Klimaatvriendelijk omgaan met ruimte is essentieel doch niet evident in ons dichtbevolkt Vlaanderen.

Een regio klimaatvriendelijker maken vergt een goed inzicht in de ruimtelijke uitdagingen. Creatieve oplossingen zijn nodig.

Anticipeer op klimaatverandering door ruimtelijk te denken

Zowel het inzetten op meer open ruimte, het verdichten via kwalitatieve dorpskernverdichting, kleinschalige landbouw als landschapsbewaker, kleine landschapselementen en andere ruimtelijke ingrepen leveren meteen klimaatwinsten op binnen thema's als water, mobiliteit en duurzaam wonen.

Tijdens het her- of uittekenen van wijken en bedrijventerreinen kunnen lokale overheden al anticiperen op mogelijk toekomstige warmtenetten of andere vormen van energiedelen (bvb. participatie van omwonenden in zonnepaneelprojecten).

Meenemen van water als ontwerpcriterium kan toekomstige problemen voorkomen.

Laat ruimte de verbinding zijn voor diverse klimaatthema's

Ruimte is nauw verbonden met klimaat, dat blijkt uit een greep uit de vele voorbeelden:

- Water: er is ruimte nodig voor water. Dit betekent minder verharden, versterken van bovengrondse waternetwerken, vrijwaren van watergevoelige gebieden, voorzien van bufferzones,...

- Energie: windturbines vragen de geschikte ruimte, warmtenetten moeten ruimte krijgen in de ondergrond,...

- Mobiliteit: verdichten maakt verplaatsingen korter, openbaar vervoer efficiënter te organiseren,...

- Natuur: levert ecosysteemdiensten

Een sterk vraagstuk is gericht op kosten en baten: individuele investeringen versus maatschappelijke winsten.

Waarom niet een deel van de winsten, bvb. vanuit energieproductie door grote windmolens, investeren in een soort landschapsfonds?

Hieruit kunnen de landschapbewaarders die investeren in maatregelen tegen erosie of voor natuurontwikkeling vergoed worden.

Trekkers

Het Pentahelix project van de E.U. en daarbinnen het co-creatietraject wordt getrokken door de deskundigen van WVI:

* Evelien Bolle
* Nathalie Garré
* An Meganck
* Brecht Zwaenepoel

Begeleiders

Het co-creatietraject is ten dele begeleid door de partners van Createlli en Codecrea:

* Jan De Kezel
* Iris Catteeuw

Penhouders

Dit document is tot stand gekomen in samenwerking tussen Createlli, Codecrea en WVI

Bedankt!

Bedankt aan alle personen die in de lente van 2019 de online bevraging invulden, deelnamen aan de klimaattafels en/of deelnamen aan de ontwerpsessies.

Bedankt aan de gemeenten van Klimaatoverleg Midwest - Ingelmunster, Lichtervelde, Meulebeke, Moorslede, Oostrozebeke, Ruiselede, Tielt en Wingene - om dit traject aan te gaan.